

XIII. Leó pápa Rerum Novarum Apostoli körlevél a munkások helyzetéről

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

XIII. Leó pápa

apostoli körlevele

a munkások helyzetéről

(Rerum Novarum)

Fordította

Prohászka Ottokár

***Szent István-Társulat
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest***

Impresszum

XIII. Leó pápa
Rerum Novarum
Apostoli körlevél a munkások helyzetéről

Fordította: Prohászka Ottokár

Nihil obstat.
Dr. Joannes Drahos
censor

Imprimatur.
Dr. Julius Machovich
vicarius generalis.
Nr. 1048.
Strigonii, 7. Apr. 1931.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet elektronikus változata. A füzet 1991-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában az ISBN 963 360 595 4 azonosítóval. Az a kiadás az 1931-ben, szintén a Szent István Társulatnál megjelent eredetinek reprint változata. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó (1991).....	4
Előszó (1931).....	5
Rerum Novarum.....	9

Előszó (1991)

II. János Pál pápa ebben az esztendőben külön pápai enciklikában emlékezett meg XIII. Leó Rerum novarum körlevelének 100 éves évfordulójáról. „Centesimus Annus” kezdetű írásában arra figyelmeztet, hogy „újraolvasva” XIII. Leó nyilatkozatát, „fedezzük fel újra” az eredeti szöveg belső gazdagságát, hasonlóan az evangéliumi írástudóhoz, „ki kincseiből újat és régit vesz elő” (Centesimus Annus 3) (Mt 13,52).

A Szent István Társulatot ez a gondolat vezette, mikor a *Rerum novarum 100 éves évfordulója alkalmával újra kiadja XIII. Leó pápa körlevelét, Prohászka Ottokár (+1927) immár klasszikusnak mondható fordításában*. Mint az Apostoli Szentszék dokumentumainak hivatalos kiadója, az a gondolat irányítja a kiadásban, hogy az új fordítás mellett, az elméleti és gyakorlati kutatók részére rendelkezésre álljon a százévesnek mondható első magyar szöveg is, mely Prohászka fordítása. Igaz 1891-ben Prohászka még bizonyos kihagyásokkal adta ki a Rerum novarum magyar szövegét, melyet akkor Fischer Colbrie Ágoston kassai püspök is lefordított. 1931-ben azonban, a Quadragesimo Anno kiadásakor a Társulat immár javított formában kiadta Prohászka fordításának teljes szövegét, néhány sor kivételével.

Az 1931-ben újra kiadott Prohászka-szöveget még annyiban tettük teljesebbé, hogy az 1. pontban nem szereplő rövid szöveget is közöljük kiadványunkban, és így a teljes körlevél szövegét veheti kézbe az olvasó.

Az elméleti kutató, vagy gyakorlati politikus részére egyaránt érdekes lehet a 100 esztendő Prohászka-fordítás összehasonlítása a *Kereszténydemokrata Néppárt most megjelent, modern, magyar nyelvű Rerum novarum fordításával, mely Dér Katalin és Goják János munkája. Ez a füzet a „Közélet és Kereszténység” című KDNP politológiai sorozat első kötete.*

A két fordítás tehát egymást kiegészítve, történeti kibontakozásban nyújtja az olvasónak a II. János Pál által idézett „régit és újat” és így a történeti jellegű tanulmányokban inkább a Prohászka-fordítás ajánlható, míg a gyakorlati szociálpolitikai művekben az új fordítás megújult kifejezései. Mindenesetre törekednünk kell arra, hogy a Rerum novarum korunkhoz is szóló és időtálló gondolatait kortársaink is megismerjék és a közéletben is alkalmazzák.

Budapest, 1991. jún. 18.

Dr. Lenhardt Vilmos prof.

Előszó (1931)

A katolikus világ nagy ünnepségre készül abból az alkalomból, hogy a folyó évi május hó 15-én lesz negyvenedik évfordulója XIII. Leó pápa Rerum novarum kezdetű apostoli körlevelének megjelenésének. Rómában külön bizottság foglalkozik az irodalom egybeállításával, amely a körlevél jelentőségét, tartalmát és kihatásait ismerteti s világszerte kutatják a körlevél nyomán megindult fejlődést a munkáskérdés keresztény szellemű megoldása terén. A nemzetek képviselői az örök városban kifejezik hódolatukat az Apostoli Szentszék előtt, amely isteni tekintélyével megjelölte az alapelveket az újkor legnagyobb kérdésében, a szociális kérdésben; tiszteleg a Lateránban pihenő nagy pápa, XIII. Leó – a Lumen de coelo – sírja előtt és együttérez a világ munkásainak hálájával, amelynek beszédes tolmácsa a lateráni templom mellett álló munkásszobor.

A Szent István Társulat a negyvenéves jubileum kapcsán kiadja a körlevél magyar szövegét a nagy Prohászka Ottokár – XIII. Leó gondolatai lángelkű megértőjének, magyarázójának és megvalósítójának – fordításában. Prohászka fordítása kivonatos. Körülbelül a felét adja az eredeti szövegnek. Szükségessé vált azért a magyar szöveg kiegészítése.

Mindjárt a körlevél megjelenése után magyarra fordította ugyan a teljes szöveget néhai Fischer Colbrie Ágoston. De ez a teljes fordítás nem kárpótolhatna Prohászkanak ragyogó, az értelmet plasztikusan kidomborító stílusáért.

Már a körlevél huszonötödik jubileumát is megünnepelték 1916-ban. De akkor a világháború izgalmai megakadályozták az érdeklődésnek olyan megnyilvánulását, amely méltó a pápaság egyik legnagyobb tettehez, a világtörténelem egyik legnevezetesebb eseményéhez, aminek a körlevelet 1891-ben a Norddeutsche Allg. Zeitung nevezte. Akkor még nem is látszott meg a körlevélnek világtörténelmi jelentősége olyan megvilágításban, mint ma, amikor a szociális kérdésnek államokat és alkotmányokat átalakító hatását és a pápa gondolatainak érvényesülését a világháború után az államok szociális törvényhozásában tapasztalhatjuk. Kiválóan megvilágítja ezt a folyamatot dr. Mihelics Vid „Az új szociális állam” című könyve – Szent István Társulat, 1931.

XIII. Leó pápa már perugiai püspök korában sokat foglalkozott a szociális kérdéssel. Sokat érintkezett *Ketteler Vilmos Emmánuel* (1811–1877) mainzi püspökkel, a keresztényszociális mozgalom megindítójával és *Mermillod Gáspár* genf-lausannei püspökkel (1824–1892), aki egyik legékeesebben szóló vádolója volt a kapitalizmus bűneinek és sürgetője a keresztény reformoknak.

Pecci Joakim bíbornok, perugiai püspök 1877-ben, február 6-án kiadta „Kultúra és egyház” c. körlevelét, amelyben nem nehéz fölismerni a Rerum novarum elődjét. Beszél benne a bűnös uzsoráról, a tisztességtelen nyereségről, a gyáripár túlkapásairól, a túlhosszú munkaidőről, a nők és gyermekek munkájáról, a munkások lelki igényeiről, a munka tisztességéről és a vasárnapi és ünnepnap munkaszünetéről. Fölszólítja a fejedelmeket és a kormányokat, hogy a törvényhozás, közigazgatás és a bíraskodás által védjék meg a munkásokat a testi és lelki kizsákmányolás ellen. E püspöki körlevél gondolatmenetének hasonlósága a későbbi pápai körlevéléhez bizonyítja, mennyire személyes műve a pápának a Rerum novarum. Az aránylag hosszú időköz, amely a „Kultúra és egyház” és a Rerum novarum közt eltelt, azért volt szükséges, mert a pápa állásfoglalása csak jobban kiérett kérdésekben szokott megtörténni. Pedig a XIX. század hetvenes és nyolcvanas éveiben még élénk tudományos munkásság folyt a szociális problémák körül s igen sok pontban igen eltérők voltak a vélemények. Franciaországban de Mun Albert gróf és La Tour du Pin márki vezetése mellett a katolikus társadalmi szervezetek központjaként az *Association Catholique* tanulmányozta a szociális kérdést s kutatásainak eredményeit a hasonló nevű folyóiratban közölte. Németországban

(Frankfurt a. M.) a német katolikus nagygyűlések állandó bizottsága Löwenstein Károly herceg elnöklete alatt foglalkozott szociális kérdésekkel. Legkiválóbb munkásai P. Albert Weiss dominikánus, P. A. Lehmkuhl és P. Pesch jezsuiták. Lapjuk a Broig, majd Bachem kiadásában megjelenő Christlichsoziale Blätter. Bécsben az arisztokraták alapítottak katolikus tudományos társaságot gróf Pergen Antal elnöklete s gróf Kueffstein Ferenc irányítása alatt a társadalomtudomány és a nemzetgazdaságtan helyes alapelveinek megvilágítása céljából. A német és az osztrák társaság később *Freie Vereinigung Katholischer Sozialpolitiker* néven együttműködött s közleményeit az osztrák „Monatschrift für Gesellschaftswissenschaft und Volkswirtschaft” adta ki, amelynek szerkesztője a híres Vogelsang Károly báró volt.

Rómában a katolikus ifjúsági és munkásegyleteket vezető férfiak Domenico Jacobini elnöklete alatt külön társadalomtudományi kört alapítottak „*Circolo dei Studi sociali ed economici*” néven. Ebben római tartózkodása idején Mermillod püspök is tevékeny részt vett, azonkívül sok nagynevű olasz előkelőség és világhíres tudós, többek közt P. Liberatore Máté jezsuita és Denifle Henrik dominikánus. Tanulmányaikat a *Civiltà Cattolica* és a *Rassegna italiana* közölte.

A francia, német és olasz katolikus tudósok és politikusok szükségét érezték a nemzetközi társulásnak és szorosabb együttműködésnek. 1884-ben Svájcban, Freiburg városában, ahol ekkor Mermillod Gáspár püspök székelt, La Tour du Pin márké kezdeményezésére megalakították az úgynevezett *Freiburgi Uniót*, vagyis a Nemzetközi Katolikus Egyesületet, társadalomtudományi és gazdasági tanulmányok céljából. A már említetteken kívül az egyesület tagjai voltak Decurtins svájci szociálpolitikus, Blome Gusztáv és Lorin Henrik, akik vezetőszeret játszottak. Magyarország részéről az Uniónak tagja volt gróf Esterházy Miklós Móric. 1886-ban az egyesület tisztikara tisztelgett XIII. Leó pápánál, aki nagy dicsérettel halmozta el az egyesület törekvéseit. 1888-ban a Freiburgi Unió emlékiratot terjeszt a pápa elé, amelyben a társadalmi problémák katolikus szellemű megoldásának és a pápa megnyilatkozásának szükségességét hangoztatja. Rámutat a modern alaptévedésekre és azok pusztító hatására a gazdasági rendben. Az emberiség a reformáció óta fokozatosan eltávolodott az egyház tanításától, elvilágiasította és elrontotta a bölcséletet, a jogot, a politikát és a gazdaságtant. Minden gazdasági eltévelyedés forrása a hamis fölfogás az *emberről*, annak eredetéről, lényegéről és céljáról. Isten és a felebarát iránt való keresztény kötelességek nélkül föllépett a korlátlan önzés s a gazdaság alaptörvénye lett a létért való küzdelem, az erősebb joga. A munka keresztény törvényéből, amelyet bölcséletileg Aquinói Szent Tamás fogalmazott meg, elsikkasztották az erkölcsi vonatkozásokat s a munkát tisztán eszköznek nézik javak előállítására és árunak, amelynek árát a szabad verseny állapítja meg. A *magántulajdonjog* öncél lett, pedig helyesen használati jog a közjó figyelembevételével. Elvetették a keresztény tant, amely nem engedi meg a magántulajdonjoggal való visszaélést, hanem az isteni Gondviselés szándékai szerint megköveteli az olyan használatot, hogy minden ember a munkája által megtalálhassa a megélhetését és senki kenyértelenül ne maradjon. A *kereskedelem* már nem egyszerű közvetítő a termelő és fogyasztó között, hanem mesterségesen, a maga kapzsisága szerint irányítja az árakat s játékot űz. A nyerészkedő *tőkegazdaság* szakított az egyház *kamat*-elméletével és minden csereérték után fix kamatot szed, mivel megrövidíti a munkát. A dolgok értékét maguktól a dolgoktól függetlenül forgatja s így minden vagyont könnyű mozgásba hozott, ami a vagyonnak az erősebb kezekben összehalmozását és a tömegek elszegényedését eredményezte. Szükség volna ezért a régi társadalmi szervezetéből kiforgatott emberiségnek új *társadalmi csoportosítására*, a keresztény társulási elvek alapján.

A nemzetközi katolikus társadalomtudományi társaság a következő pontokban foglalja össze munkaprogramját:

1. Az ember és a munka.
2. A magántulajdon és annak használata.
3. A társadalom szervezete.

4. Az államhatalom szerepe a gazdasági és társadalmi téren.

5. Nemzetközi együttműködés a munkabér, a közérkölciség, az ipari termelés szabályozása ügyében.

Különös súlyt fektetett a társaság a munkabér és a kamat kérdésének szabályozására, illetve ezekben a kérdésekben az egyház irányító szavára. Azért P. Lehmkuhl és Lorin Henrik értekezéseit különlegesen is figyelmébe ajánlották a pápának. XIII. Leó kilátásba helyezte, hogy a munkások helyzetéről körlevelet bocsát ki. Folytonosan tanulmányozta a társaság munkálatait és határozatait, a társaságon kívül álló tekintélyes férfiakat is meghallgatott – nevezetesen Manning Henrik és Gibbons Jakab bíbornokokat. Állítólag Liberatore jezsuita és Zigliara dominikánus bíbornok tervezeteket is készítettek. Leó azonban maga dolgozta át az egész anyagot. Úgy a körlevélbe fölvetett anyag kiválasztása, mint annak fölosztása és a megfogalmazás a pápa legszemélyesebb műve.

A pápa természetesen nem teljesíthette a katolikus társadalomtudósok és szociálpolitikusok minden óhaját és nem nyilatkozhatott olyan kérdésekről, amelyeknek tisztázása a tudomány és elintézése a gyakorlati politika föladata. Egyszerűen Krisztus földi helytartójának tisztében járt el, Krisztus tanítását magyarázta és alkalmazta a modern viszonyokra.

Blome Gusztáv a körlevél megjelenése után a Freiburgi Unióban fölveti a kérdést, vajon a körlevél a munkások helyzetéről teljesnek mondható-e. Úgy válaszol, hogy teljes a társadalmi bajokat előidéző okok felsorolásában, de nem teljes az orvosszerek megjelölésében, ami természetes is, mert ezeknek határtalan a lehetősége.

Egészen klasszikusnak találja a magántulajdonról és annak helyes használatáról szóló részt, de fájjalja, hogy a részletes kifejtés hiányzik a kamatról és uzoráról. Viszont Lehmkuhl a Stimmen aus Maria-Laach 1891. évfolyamában egészen magától érthetőnek találja, hogy a pápa ily kérdésben részletesen nem nyilatkozott, amely a változatlan erkölcsi elvek mellett a változó gazdasági viszonyoktól is függ. Ugyanez a szempont megmagyarázza a pápa óvatosságát a kapitalista gazdálkodás általános bírálatánál.

Új megállapításokat és új tanításokat általában nem kell keresni a körlevélben. A régi keresztény igazságok csak új fényben tűnnek föl és az újkor eltévedései benső okaikban tárulnak elénk.

Új tétel az állam pozitív beavatkozásának jogossága a nagykorú férfi munkaszerződésének egyes pontjaiba, nevezetesen a munkabér megszabásába.

A körlevél előtt a katolikus tudósok közt is eldöntetlen volt a vita, vajon az államhatalom megszoríthatja-e a nagykorú férfimunkás szabadságát a munkaszerződése megkötésében. Különösen ellenezték az államhatalom beavatkozását a munkabér megállapításába. Még az 1890. évi lüttichi katolikus nagygyűlésen sem tudtak megegyezni, sőt az ellentétek miatt a munkabér ügyét le kellett venni a napirendről.

A pápa a munkás természetes jogának mondja, hogy a munkájából megélhessen ő és a családja; természetes joga van a munkásnak testi épségéhez és egészségéhez. Éppen azért az államhatalom köteles a munkás jogát megvédeni lehetőleg közvetve, de közvetlen beavatkozással is, ha a munkásnak más hatásos eszköze nincs az önvédelemre.

Egyéb munkásjóléti állami intézkedések felől azelőtt is eléggé egységes volt a katolikus fölfogás. A körlevélnek a keresztény igazságoknak ilyen kiválóan fontos területen való megvilágításán kívül különösen az államhatalom pozitív munkásjóléti intézkedéseinek sürgetése adja meg a korszakalkotó jelentőségét. XIII. Leó fölrázta a világ lelkiismeretét. Az ember politikai jogainak deklarációja után a munkás gazdasági jogainak deklarációja a Rerum novarum-ban találta a legvilágosabb fogalmazást. A Rerum novarum nagy gondolatai lassankint átmentek az államok törvénykönyveibe és alkotmányába. Új szociális korszakot nyitott meg. Az egyház besegítette a jogba a keresztény szeretetet Krisztus legkisebb atyafiai iránt.

Társadalmi téren a körlevél nyomán világszerte új lendületet vett a keresztényszociális tevékenység. Katolikus és keresztény munkásszervezetek létesültek. Sőt politikai pártok alakultak, vagy a meglévő pártok a szociális követeléseket fölvtették programjukba.

Magyarországon is fölismerték a körlevél jelentőségét. 1891-ben a Katholikus Szemlében Párvy Sándor, a Magyar Sionban Molnár János méltatja. Schlauch Lőrinc a nagyváradi Katholikus Legényegyletben ragyogó beszédet mond róla. Zichy Nándor, Prohászka Ottokár, Giesswein Sándor, Ernszt Sándor, Huszár Károly, Haller István s a lelkes vezérek egész serege akcióba lép a magyar keresztényszociális mozgalom megszervezésére és megerősítésére. Katolikus sajtónk és katolikus politikusaink a Rerum novarum tanításaihoz igazodnak. Ennek a keresztény társadalmi alapokmánynak jubileuma a magyar katolikusoknak is vigasztalást és új erőgyűjtést jelent.

Dr. Lepold Antal

Rerum Novarum

1891. máj. 15.

Az egyszer vérszemet kapott újítási vágy, mely különben már régóta zavarja az államok békéjét, szükségképpen maga után vonta, hogy a fölforgatás szelleme a politika teréről a rokon nemzetgazdaságba is átlépjen. Ez már meg is történt; mert az ipar fokozódott technikája, – a termelés új módjai, – az urak és munkások megváltozott kölcsönös viszonya, – a gazdagság fölhalmozódása kevesek kezében s a többség elszegényedése, – a munkások emelkedő önbizalma és szorosabb szövetkezése s végre az erkölcsök süllyedése a harc kitörését eredményezték. A kérdés fontosságát mutatja az is, hogy milyen feszült várakozásban tartja a közhangulatot, hogy mennyire foglalkoztatja a tudósok gondolkodását, a szakemberek tanácskozásait, a nép gyülekezeteit, a törvényhozó testületeket, az államfők tanácsadó szerveit: nincs egyetlen más ügy sem, mely az emberekben ilyen heves érdeklődést keltene.

Azért – Tisztelendő Testvérek – amint eddig hozzátok intézett körleveleinkben a polgári hatalomról, az emberi szabadságról, az államok keresztény alkotmányáról s más egyebekről a hamis vélemények megcáfolása céljából elmondottuk a szükségeseket, úgy most az egyház ügyét és a közjót szem előtt tartva hasonló okokból a munkások helyzetéről tárgyalunk. Alkalomszerűen már többször érintettük ezt a tárgyat. De ebben a körlevélben apostoli tisztünk sürgető parancsára az egész kérdést kimerítően tárgyaljuk, hogy kellő világításba kerüljenek az elvek, amelyek azt az igazság és a méltányosság alapján eldöntik. A tárgy kifejtése nehéz és nem veszélytelen. Nehéz a jogokat és a kötelességeket kimérni, amelyek a gazdagok és szegények, a munkaadók és munkavállalók közt a viszonyt szabályozzák. Veszélyes a vállalkozásunk, mert nyugtalan és ravasz emberek könnyen hamis beállításokra és a tömegek fölizgatására kihasználják. Ámde bármint is legyen, látjuk azt a nyilvánvaló tényt, hogy a legszegényebb sorsú embereken hamarosan és alkalmasan segíteni kell, mert az emberiség nagy része méltánytalanul szomorú és nyomorult viszonyok közt tengődik. Miután ugyanis az iparosok régi társulatait a múlt században eltörölték s azok helyébe más védelemről nem gondoskodtak, az újabb intézmények és állami törvények pedig a vallásos szellemet levetették, lassankint odáig jutottunk, hogy a mi korunk a munkásokat a munkaadók embertelenségének és korlátlan nyereségvágyának védtelenül kiszolgáltatta. A bajt növelte a falánk uzsora, amelyet az egyház ugyan sokszor elítélt, de a kapzsi és fősvény emberek más és más módon mégis üznek. Azután a termelés és a kereskedelem kevesek hatalmába jutott, úgy hogy néhány igen gazdag a szegények nagy tömegeire szolgálai jármot rakhat.

A szociáldemokraták alaptévedése a magántulajdon jogosulatlanságáról

Ezen baj gyógyítására a szocialisták, szítva a szegények irigységét a gazdagok ellen, a magántulajdon eltörlését állítják szükségesnek, s az egyesek javait valamennyinek közös tulajdonává akarják tenni s ennek keresztülvitelét vagy a helyi hatóságokra vagy a kormányokra bíznák. Azt hiszik ugyanis, hogy a jelenlegi bajokon segítenek, ha a magántulajdont ekképen elközösítvén, egyenlően osztják föl a polgárok közt a vagyont s az abból származó előnyöket. De tervük a szociális kérdés megoldására annyira alkalmatlan, hogy maguknak a munkásoknak is kárukra volna; azonkívül nagyon igazságtalan is, mivel erőszakot követ el a jogos birtokoson, – megernyeszti az állami rendet s alapostól fölforgatja a társadalmat.

Cáfolata a tannak

Az első pontra nézve, hogy ti. a magántulajdon elközösítése maguknak a munkásoknak is kárukra volna, könnyű belátni, hogy bármely iparágban a munkás elsősorban azon célból vállalja el a fáradságot, hogy szerezzen magának valamit s azt magánjogon, mint sajátját és tulajdonát bírhasa. Midőn ugyanis erejét és iparkodását más hasznára szenteli, azt azon okból teszi, hogy életének fönntartására megszerezze a szükségeseket s a végzett munkáért teljes jogot nyer nemcsak arra, hogy bérét követelhesse, hanem arra is, hogy azt tetszése szerint elhelyezze. Ha tehát kiadásainak megszorítása által valamit megtakarít s takarékoságának gyümölcset biztosabb megőrzés végett fekvő birtokba helyezi el: ezen birtok nem egyéb, mint a munkabér más alakja s éppen azért az így szerzett fekvőség éppen úgy képezi az ő birtokát, mint a munkájával megkeresett bér. Már pedig ugyancsak könnyű megérteni, hogy e felfogáson fordul meg az ingó és ingatlan javak birtoklásának joga. A szocialisták tehát, midőn az egyesek javait elközösíteni akarják, valóságban az összes bérmunkások helyzetét fordítják rosszabbra, mert megszüntetik a munkabér elhelyezésének szabadságát s ezáltal megfosztják a munkásokat családi jólétük emelésének s előnyösebb állapotok elérésének reményétől és lehetőségétől...

Sőt nyilvánvalóan igazságtalan orvoslást ajánlanak, mert a magántulajdonhoz az embernek természetes joga van. Igen nagy a különbség e téren az ember és a többi állat közt. Az állatok nem urai önmaguknak, hanem kétféle természetes ösztön uralma és kormányzása alatt állnak, amelyek a bennök fölébredt cselekvőképességen öröködnék, az erőiket kifejlesztik, egyes cselekedeteiket kiváltják és meghatározzák. Egyik ösztönük a saját maguk és életük védelmére, a másik a faj fenntartására üzi őket. Mindkét célt eléri a meglevő és jelenlevő dolgok használata által. Távolabb hatolni nem is tudnának, mert csak az érzékelés és az érzékelt egyes dolgok indítják őket. Már pedig az állati élet, bármily tökéletes fokú, távolról sem teszi ki az emberi természetet, sőt ennél sokkal alsóbbrendű s neki engedelmeskedni tartozik. Ami az emberben kitűnik és kimagaslik, ami az embert emberré teszi és az állatoktól lényegileg megkülönbözteti, az az ész. S mivel kizárólag az ember eszes állat, azért neki nemcsak használatra kell a javakat adni, mint az állatoknak általában, hanem állandó és örök tulajdonul s nem csupán olyan javakat, amelyek használat folytán megszűnnek, hanem olyanokat is, amelyek a használat mellett is megmaradnak.

A magántulajdon az ember értelmes természetéből folyik

A magántulajdon eltörlésével foglalkozó ábrándok fonáksága még világosabban lép szemeink elé, ha az emberi természetet önmagában alaposabb vizsgálat alá fogjuk. – Mivel az ember számtalan dolgot foglal össze értelmében s a jelenben élve a jövődőről is gondoskodhatik, mivel továbbá cselekedeteinek föltétlen és kizárólagos ura: azért az örök törvény s a gondviselő Isten hatalma alatt állva, önmaga intézi dolgait saját belátása szerint: éppen azért rajta áll mindannak megválasztása, amit jólétének elérésére a jelen- s jövőben legalkalmasabbnak tart. Ebből világosan következik, hogy az embernek nemcsak a föld gyümölcseihez, hanem magához a földhöz is van joga, minthogy a föld termése az, mely földözi a jövőben fölmerülő szükségleteit. Az embernek szükségletei örökös körforgásban váltakoznak s ma kielégítette, holnap új igényekkel lépnek föl. Azért szükséges volt, hogy a természet az embernek állandó- és kiapadhatatlan forrásokat nyisson e folytonos szükségletek kielégítésére: s e szüntelen áradozó forrás maga a föld az ő termékeivel.

Arra sincs ok, hogy e szükségletek földözését az államra bizzuk; az ember ugyanis régiebb, mint az állam, miért is természeténél fogva az állam megalakulása előtt volt joga életének fönntartására.

Az sem ellenkezik a magántulajdon jogosultságával, hogy az Isten a földet az egész emberi nemnek adta használatra és élvezésre; mert nem azon értelemben igaz ez, mintha mindnyájan

egyformán az egész birtokolhatnánk, hanem csak annyiban helyes az értelme, hogy ő maga közvetlenül senkinek sem jelölte ki részét, hanem az emberek iparkodására s a népek intézményeire bízta a magánbirtok fölosztását.

Különbén bármiképp is osztatik fel a föld a magányosok közt, nem szűnik meg valamennyinek javára szolgálni, mert nincs ember, ki nem a föld termékeiből élne. Akiknek birtokuk nincs, azoknak munkaerejük van, úgy, hogy méltán mondhatjuk, hogy az életföntartás alapja kizárólag az a munka, mellyel valaki földjét műveli vagy mesterségét űzi s az ipartermékek ára ismét csak a föld sokféle termékeiből vétetik, melyeket értük cserébe adunk.

Az élettelen természet a munkáló emberhez szoros viszonyba lép

Ebből ismét az következik, hogy a magántulajdon összhangban áll az emberi természettel. Mindazt, ami az élet föntartására, s magasabb színvonalra való emelésére szükséges, a föld ugyan nagy bőségben termeli, de önmagától, az emberek művelése és gondozása nélkül, nem teremhetné. Mivel pedig az ember a munkában szellemi tehetségét s testi erőit fekteti az anyagba s ilyképp az általa munkált darabját a természetnek szorosabban önmagához fűzi s mintegy saját bélyegét nyomja rá: méltányosság és jog egyaránt kívánják, hogy e darabot sajátjául bírja s ezen jogát senki meg ne sértse...

Az érveknek ereje egészen meggyőző. S valóban csodálatos, hogy mégis akadnak másként gondolkodók, akik elavult nézeteket följújtva azt vallják, hogy a föld használata és különböző gyümölcsei lehetnek ugyan az ember magántulajdona, de maga a telek, amelyen az ember építkezett vagy amelyet megmunkált, nem lehet magántulajdon. Nem veszik észre, hogy tanukkal megfosztják az embert a saját munkájával szerzett javaitól. Hiszen a föld a megmunkáló keze alatt elváltozik: erdőből szántó, terméketlenből termő lesz. S amiáltal megjavul, az vele úgy egybevegyül és benne marad, hogy többnyire tőle semmiképpen már külön nem választható. Márpedig miképpen túrné azt az igazságosság, hogy más birtokba vegye és élvezze azt, amiért más fáradott? Amint az okozat követi a létrehozó okot, úgy a munkának gyümölcse igazságosan a munkást illeti. Azért az egész emberiség, néhány különnek ellenkező véleményével mitsem törődve s a természetet nyitott szemmel szemlélve magában a természetjogban találja a földi javak eloszlásának alapját s a magántulajdont, mint az ember természetével és a békés és nyugodt együttéléssel leginkább megegyező jogot minden időkben tényleg elismerte. A polgári törvények, amelyek ha igazságosok, a természetjogból merítik jogerejüket, a magántulajdonjogot megerősítik és erőszakkal is megvédik. Sőt szentesíti azt az isteni törvényhozó, aki a más tulajdonának még a megkívánását is tiltja: „Ne kívánd meg felebarátod feleségét, se házát, se mezejét, se szolgáját, se szolgálóleányát, se marháját, se szamarát: semmit se, ami az övé” (Ter 5,21).

A magántulajdont követeli a család is

Még élesebben tűnik fel a magántulajdon jogosultsága, ha az embert, mint társas lényt és pedig a családi életre való hivatásában vesszük szemügyre. Nem szenved kétséget, hogy az életpályát illetőleg mindenkinek jogában áll, vagy Jézus Krisztus tanácsát követvén, szűzen élni, vagy, ha akar, házasságra lépni. Az embernek természetes és őseredeti jogát a házasságra senki el nem veheti és a házasság legfőbb célját, melyet kezdet óta Isten tűzött ki eléje, semmiféle emberi törvény meg nem változtathatja. „Növekedjétek és sokasodjatok.” Íme, a család, vagyis a házi társaság, mely bármily csekély legyen is, mégis valódi társaság, régibb minden polgári társadalomnál, melynek tehát szükségképpen az államtól teljesen független jogai és kötelmei vannak.

Az állami szocializmus cáfolata

Eszerint a tulajdonjog, melyet a természet az egyeseknek adott, átruházandó az emberre is, amennyiben a család feje; sőt ezen jog annál érvényesebb, minél többet képvisel azon ember, ki egyúttal családtya. A természetnek szent törvénye, hogy a családtya gyermekeit minden szükségessel ellássa; s e törvényt maga a természet oda magyarázza, hogy az atya gyermekeinek, kik személyét szinte sokszorosítják s életét mintegy halála után is folytatják, annyit iparkodjék szerezni, hogy magukat az élet kétes folyásában a nyomortól tisztességesen megóvhassák. Ezt pedig csak gyümölcsöző s gyermekeire örökségképpen hagyott birtok által teheti. Valamint az állam, úgy a család is a szó teljes értelmében társaság, mely sajátos hatalma, az apai hatalom által kormányoztatik; miért is, szem előtt tartva természetesen a legközelebbi célja által szabott határokat, mindannak megválasztásában és alkalmazásában, ami fönmaradásához és méltányos szabadságához szükséges, legalább is annyi joggal bír, mint az állam. Mondjuk, hogy „legalább is annyi”, abból ugyanis, hogy a családi élet, akár elvontan, akár történelmi alapon tekintjük azt, előbbrevaló az állami szövetkezésnél, következik, hogy jogai és kötelességei is előbbrevalók és természetesebbek. Ha a polgárok és a családok állammá egyesülvén, segély helyett sérelmeket, a jog oltalma helyett annak csorbítását nyernék az állam részéről, akkor az állami köteléket inkább kerülni, mint óhajtani kellene.

Az államnak a családban csak rendkívüli esetekben van dolga

Azt akarni tehát, hogy az állam hatalma a családi szentélybe is behatoljon, nagy és végzetes tévedés. Igaz ugyan, hogy rendjén van, ha a végső nyomorban, midőn a családok gyámoltalanul sýnlődnek nehézségeik közt, az állami segély lép közbe; s éppen úgy, ha ott, hol a ház falai közt a kölcsönös jogokat fölforgatják, az állam védelmezi meg kinek-kinek jogát; mert ez nem annyit tesz, mint elrabolni a polgárok jogait, hanem inkább megvédeni és biztosítani azokat: de itt meg is kell állania a nyilvános hatalomnak; átlépni e határokat a természet tiltja. Az atyai hatalmat az állam sem el nem törölheti, sem el nem foglalhatja, mert magával az emberi étellel egy kútfőből származik. A gyermekek az atyának mintegy részei és személyének sokszorosításai s nem lépnek be közvetlenül, hanem csak közvetve a család által a polgári társadalomba. Éppen ez oknál fogva a gyermekek, mivel ők az apának mintegy részei, mielőtt a szabad rendelkezési jogra szert tennének, a szülők gondozása alatt állanak. Midőn tehát a szocialisták a szülők gondviselését mellözve, az állam gondviselését sürgetik, a természetjog ellen vétének s a családi szervezetet megbontják.

Mily egyenlőséget hozna ránk a szocializmus?

Azonban ez nemcsak igazságtalanság volna, hanem ezenfelül megzavarna és fölforgatna minden rendet s nehéz és gyűlöletes szolgaságot hozna a polgárokra. Tág út nyílnék a kölcsönös irigységre, rágalmasra és meghasonlásra, megszűnnék az egyesek tehetségét és szorgalmát sarkaló ösztönzés s ezzel együtt a gazdagság forrásai és kiapadnának; szóval az az egyenlőség nem lenne egyéb, mint az emberek egyenlő nyomora s különbség nélkül való szármalmas helyzete.

A mondottakból kitűnik, hogy a szocializmus alaptétele, mely a birtokot közössé akarja tenni, mindenesetre elvetendő, mivel azoknak is árt, kiken segíteni akar, – s mivel az egyesek természetes jogaival ellenkezik s mivel az államköteléket s a közbékét zavarja. Jegyezzük meg tehát magunknak, hogy midőn a nép helyzetének javításáról van szó, a magántulajdon sértetlen fönntartását kell alapul vennünk. *Ezek után ki fogjuk fejteni, hol kell keresni az annyira óhajtott orvoslást!*

Egyház nélkül a társadalmi kérdést megoldani nem lehet

Bízvást és teljes joggal bocsátkozunk éppen Mi e kérdésnek tárgyalásába, mivel oly bonyodalomról van szó, melyből a katolikus vallás és egyház segítsége nélkül nincs kiút. Mivel pedig a vallás megőrzése és azoknak az eszközöknek használata, amelyek az egyház hatalmában vannak, elsősorban a Mi föladatunk, hallgatással kötelességet mulasztanánk. Igaz ugyan, hogy e fontos ügy mások közreműködését is megköveteli, értjük az államok fejedelmeit, az urakat és gazdagokat éppúgy, mint a munkásokat, akiknek sorsáról van itt elsősorban szó; de azt habozás nélkül kimondjuk, hogy minden emberi kísérlet hiábavaló lesz, ha az egyházat mellőzik. Az egyház ugyanis az, mely az evangéliumból merített tanaival a harcot vagy megszüntetheti, vagy legalább keserűségét enyhítheti, – az egyeseknek nemcsak elméjét kiművelni, hanem az ő törvényei által életüket s erkölcsüket szabályozni törekszik; – az egyház az, mely sok hasznos intézménnyel javítja a szegények helyzetét; – az egyház az, mely minden osztálynak iparkodását és erejét oda akarja irányítani, hogy a munkások helyzete lehető legalkalmasabb módon javuljon, aminek elérésére az állami törvények és tekintély igénybevétele is – a maga rendje és módja szerint – szükségesnek tartja.

Egyes túlzások, melyeket e kérdés tárgyalásában kerülni kell

Elsősorban tekintettel kell lennünk az emberi természetre, melynél fogva a polgári társadalomban az első az utolsókkal egy vonalon nem állhatnak. Hánytorgatják az egyenlőséget a szocialisták, de hiábavaló minden tusakodás a természet ellen. Az emberek ui. természettől fogva sokban és nagyon különböznek egymástól; nem egyenlők elméleti tehetségeik-, szorgalmuk-, egészségük-, erőiknél fogva s e tényezők különbözőségéből származik a társadalmi állapotok különfélesége is. Ez pedig mind az egyeseknek, mind a társadalomnak előnyére válik; a közéletben ugyanis különböző munkák elvégzésére, különféle tehetségekre és foglalkozásokra van szükség, amire az embereket többnyire családi viszonyaik különfélesége vezérli...

Ami a testi munkát illeti, az a paradicsomi állapotban sem hiányzott volna. De akkor lelki gyönyörűségül az akarat szabadon kívánta volna meg, most pedig a bűn büntetéséül fájdalommal ránk kényszeríti a szükség. „Átkozott a föld munkád alatt: fátalmak árán egyél abból élted valamennyi napja alatt.” (Ter 3,17) S az egyéb földi bajoknak sem lesz soha sem végök. Tűrnünk kell azokat, mint a bűnnek kemény és nehéz következményeit, amelyek az embert szükségképpen élete végéig elkísérik. Szenvedés az ember sorsa. Bármit kíséreljenek meg az emberek, a bajokat az emberi életből semmiféle erővel vagy mesterkedéssel egészen kiirtani nem tudják. Akik ilyesféle hatalommal dicsekszenek és a nyomorgó népnek minden szenvedés és baj nélkül való, szakadatlan örömmel és boldogsággal teljes életet ígérnek, bűnös játékot űznek a néppel, amelynek vége nagyobb csapásokat hoz az eddigieknél. Legjobb az emberi dolgokat úgy venni, amint vannak s a bajokra az orvoslást egészen másutt keresni.

Gyökeres hibát követnek el a társadalmi kérdés tárgyalásában azok is, kik a két társadalmi osztályt egymás ellenségének tartják, mintha a természet a gazdagokat és a szegényeket arra teremtette volna, hogy állandó harcban egymást irtsák. Ez annyira ellenkezik a józan ésszel, hogy épp az ellenkezője az igaz; valamint ui. a testben a különféle tagok úgy illenek egymáshoz, hogy kölcsönös viszonyukból a legszebb összhang támad: éppen úgy intézkedett a természet a polgári társadalomban is, hogy az a két osztály egyetértő kölcsönösségben álljon s állandó egyensúlyba helyezkedjék. Amúgy is egymásra vannak utalva; sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül fenn nem állhat. Az egyetértés szépséget és rendet hoz létre, míg ellenkezőleg az örökös harcot okvetetlenül csak általános elvadászás és zűrzavar követheti. E küzdelem megszüntetésére pedig, sőt gyökeres kiirtására a keresztény intézmények csodálatos és sokféle erővel rendelkeznek... Először is a vallás parancsai, amelyeknek

magyarázója és őre az Egyház, nagyon is alkalmasok a szegények és a gazdagok megbékítésére és viszonyuk szabályozására, azáltal, hogy mindkét osztályt figyelmezteti kölcsönös kötelességeikre, különösen azokra, amelyek az igazságosság követelményei...

Mily kötelemeket ró a kereszténység a munkásra?

A munkásnak és szegénynek következő kötelemi vannak: a munkát, amelyet szabadon és méltányos szerződéssel vállalt, végezze tökéletesen és hűen; semmiféle kárt ne okozzon és urának személyét ne sértse; saját érdekében tartózkodjék az erőszaktól s ne vetemedjék soha lázadásra, ne szövetkezzék rosszindulatú emberekkel, kik rászedik, vérmes reményeket keltenek föl benne, beválthatatlan ígéreteket tesznek, holott a velük való szövetkezésnek eredménye nem lehet más, mint feldúlt jólét s késő bánat...

Milyeneket a munkátadókra

A munkátadók legfőbb kötelességei közé tartozik, hogy munkásait ne tekintse rabszolgáknak, tisztelje bennök az emberi méltóságot, amelyet keresztény voltak még megnevesített. Értse meg, hogy a kenyérkereső munka a természetjog és a keresztény bölcsélet fényénél nem lealázó, hanem fölemelő, mert az élet fenntartásának tisztességes eszköze; ellenben csúnya és embertelen dolog az embereket a nyereszkesedés merő eszközeinek nézni s őket csak annyira becsülni, amennyit a nyers munkaerejük ér. Ugyancsak kötelességük a munkások vallásos igényeivel és lelkek javával számotvetni. Tehát időt kell nekik engedni, hogy vallásukat gyakorolják. Nem szabad őket a romlás és bűnözés veszélyének és csábításának kitenni, családjuk gondozásától és a takarékoságról leszoktatni, több terhet rájuk rakni, mint amennyit elbírnak vagy olyasmit követelni, ami koruknak és nemüknek meg nem felel. De mindenekfölött az a kötelességük, hogy mindenkinek megadják a magáét. Hogy a munkabérnek méltányos mértéke és fokozata meghatározottassék, több tényezőt kell számba venni; de általában ne feledjék el soha a tehetősek és a munkátadók, hogy isteni s emberi törvényt lábbal taposnak, ha a szegényeket haszonlesésből elnyomják s szerencsétlenségüket kizsákmányolják ... A munkások igazságos bérének elvonása igen nagy bűn, amely bosszúért az égbe kiált. „A munkások bére,... amelyet ti megdézsmáltatok, fölkiált és az ő kiáltásuk elhatott a seregek Urának fülébe.” (Jak 5,4) Gondosan örködjének a gazdagok, hogy a szegények csekély keresményében erőszakkal, ravaszággal vagy kamatcsalással kárt ne tegyenek, már azért is, mert a szegények nem eléggé erősek a védekezésre az igazságtalanságok ellen és az ő vagyionkájuk minél csekélyebb, annál szentebb. Az ilyen törvényeknek megtartása önmagában képes volna a viszálykodás okait megszüntetni. De az egyház az Úr Jézus tanítása és útmutatása nyomán még tovább megy és még tökéletesebb parancsokkal odatörekszik, hogy a két osztályt kölcsönös barátságban és szeretetben egyesítse. A földi javak igaz értékét megérteni és megbecsülni nem tudjuk, ha lelkünk rá nem tekint a másik, az örökkévaló életre. Ennek szem elől tévesztésével az erkölcsi tisztesség fogalma veszendőbe menne, sőt az egész világ értelme homályba burkolódnék és emberi eszünkkel kifürkészhetetlenné válnék. Tehát maga a természet is figyelmeztet rá, ami a keresztény vallásnak alaptantétele, hogy akkor fogunk igazán élni, amikor majd erről a földről elköltözünk. Isten az embert nem ennek a múlandó és törekeny földnek, hanem az örökkévaló mennyországnak számára alkotta s a földet neki nem állandó lakásul, hanem ideiglenes zarándoklás helyéül rendelte. Az örök boldogság szempontjából nem az a fontos, hogy ideiglenes javakban dúsalkodol-e avagy szűkölködöl; hanem az, hogy e javakkal miképpen él. Halandó életünk számtalan nyomorúságait az Úr Jézus Krisztus a megváltás által nem szüntette meg, hanem csak átváltoztatta azokat erényességre serkentő és érdemszerző erőkké. S senki sem szerezhethet örök érdemeket, ha nem jár Krisztusnak véres nyomain. „Ha szenvedünk

vele, uralkodni is fogunk vele.” (2Tim 2,12) Krisztus önként vállalt szenvedéssel és keresztthordozással minden szenvedésnek és földi keresztnek súlyát csodálatosan megenyhítette, sőt nemcsak a példájával, hanem kegyelmével és az örök jutalom ígérétevel is megkönnyítette a szenvedést. „Ez a mi jelenlegi, pillanatnyi és könnyű szenvedésünk ugyanis a mennyei dicsőségnek fölötte nagy, örök mértékét szerzi meg nekünk.” (2Kor 4,17) A gazdagok intést kapnak, hogy a gazdagság nem mentesíthet a szenvedés alól és nem használhat az örök boldogság elnyerésében, sőt abban akadályul szolgál. (Mt 19,23-24.) Megrémítheti a gazdagokat Krisztusnak szokatlanul erős fenyegetése (Lk 6,24-25), hogy számot kell adni vagyonuk használatáról a szigorú Bírónak. A vagyon használatáról valóban kitűnő és nagyfontosságú az a tan, melyet a bölcsélet csak alapvonalaiiban, az egyház pedig tökéletesen kifejtett, gondoskodván egyúttal arról is, hogy az ne csak megismertessék, hanem a gyakorlatban is érvényesüljön. E tan élesen különböztet a pénz jogos bírása s annak jogos használata közt. A magántulajdon birtoklása – mint fentebb láttuk – az embernek természetes joga s ezt a jogát különösen a társas életben nemcsak gyakorolhatja, hanem kell is gyakorolnia. „Szabad magántulajdont birtokolni. Sőt ez az emberi élet szükséges joga.” (Sz. Tam. II–II. Quaest. 66, a. 2.) Azonban, ha már most azt kérdezzük, hogy e használat milyen legyen, az egyház habozás nélkül ekkép felel: az ember ne tekintse a jószágot sajátjának, hanem közösnek, azaz közölje azt szükség esetén könnyen másokkal. Miért is azt mondja az apostol: e világi gazdagoknak parancsold meg, ... hogy legyenek szívesen adakozók, közlékenyek.

Bizonyára senki sem tartozik másnak abból adni, ami a saját vagy övéinek használatára szükséges; sőt még abból sem, amit tisztességes és illő megélhetéséhez igényelhet, mert senki sem köteles meg nem felelően élni. De ahol úgy a szükségletéről, mint a megfelelő igényekről gondoskodva van, ott előáll a kötelesség, hogy a főlegből a szűkölködőknek adjunk. „Amivel bővelkedtek, abból adjatok alamizsnát.” (Lk 11,41.) Nem az igazságosság követelménye ez – kivéve a végső szükség esetét, hanem a keresztény szereteté, amely a követelésre jogot nem ad. De az emberi törvényeken és bíróságon fölül áll az Úr Krisztus törvénye és bírói hatalma, aki az alamizsnázkodást sokszor és sokféleképen ajánlja: „Nagyobb boldogság adni, mint kapni” (ApCsel 20,35.), s aki a szegényeknek adott vagy megtagadott jótéteményt úgy veszi, mintha neki adták vagy megtagadták volna. „Amit egynek a legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtetek.” (Mt 24,40) Mindennek rövid foglalatja az, hogy aki az Istentől akár a külső testi, akár a belső lelki javak nagyobb bőségét kapta, azért kapta, hogy azokat mint az isteni gondviselés munkatársa a maga és mások tökéletesítésére és hasznára fordítsa. „Akinék tehetsége van, ne hallgasson; aki javakban bővelkedik, az irgalmas jótékonykodásban ne késlekedjék; aki valami mesterséget tud, igyekezzék annak hasznát és előnyét felebarátjával megosztani.” (S. Greg. Magn. Hom. in Evang. IX. n. 7.) A szegényeket az Egyház kioktatja, hogy az Isten szemében a szegénység nem gyalázat s nincs mit szégyenkezni rajta, hogy munkával kell keresni kenyerüket. Bizonyítja ezt maga Krisztus Jézus, aki az emberek üdvéért „szegénnyé lett, bár gazdag volt” (2Kor 8,9.) s noha Isten fia, sőt maga az Isten volt, mégis az ács fiának akart látszani, sőt életének legnagyobb részét ipari munkában akarta tölteni. „Nemde ez az ács, Mária fia?” (Mk 6,3) Aki ezt az isteni példát szemügyre veszi, könnyen belátja, hogy a valódi emberi méltóságot és előkelőséget az erkölcsök, azaz az erényesség teszi; az erény pedig a halandó emberek közös kincse, amelyet alacsony és magas rangúak, gazdagok és szegények egyaránt megszerezhetnek s hogy bárkiben csakis az erények és az érdemek tarthatnak igényt az örök boldogságra. Sőt a szűkölködők osztálya iránt nagyobb hajlandóságot mutat az Úr. Krisztus ugyanis boldogoknak mondja a szegényeket (Mt 5,3) s megenyhítésre szeretettel hívja magához, akik fáradoznak és terhelve vannak (Mt 11,28), a betegeket és igazságtalanul üldözötteket különös szeretettel öleli magához. Mindezek ismerete mellett a gazdagok kevélysége lelohad, a szegények öntudata pedig emelkedik; egyik bőkezűsége, a másik igénytelensége hajlik. Megrövidül köztük az emberi gőg által teremtett távolság s a két osztály barátságosan kezét nyújt egymásnak.

Sőt, ha a keresztény vallás parancsaira hajlanak, még kevés is a barátság, mert testvéri szeretet fogja őket egybekapcsolni. Megérik és megértik majd, hogy az összes embereket ugyanaz az Atya teremtette; valamennyien ugyanarra a célra törekszenek, ami maga az Isten, aki egyedül tudja tökéletes és teljes boldogsággal eltölteni az embereket és az angyalokat; mindnyájukat Krisztus Jézus váltotta meg és Isten fiainak méltóságára emelte, hogy egymás és az Úr Krisztus, a testvérek első szülöttjének, testvérei legyenek. Úgy a természetes javak, mint az isteni kegyelmek az összes embereknek egyaránt rendelkezésre állnak s a mennyei boldogság örökségét csak a méltatlanok nem nyerik el. „Ha Istennek fiai, akkor örökösök is: Istennek az örökösei, Krisztusnak pedig örökösársai.” (Róm 8,17)

Íme a kötelességek és jogok sorozata, amint a keresztény bölcsesség tanítja. Ugyebár rövidesen megszűnnék minden viszálykodás, mihelyt azok az emberi társadalomban érvényesülnének?

A szociális kérdést elsősorban belülről gyógyítja az egyház

Azonban az egyház nem éri be azzal, hogy rámutat a gyógyulás útjára, hanem sajátkezűleg nyújtja az orvosságot. Főtörekvése, hogy tanában és fegyelmezett szellemében nevelje az embereket s tanainak gyógyító vizeit minél szélesebb körökre iparkodik kiárasztani. Áthatni törekszik a lelkeket s hajlítani az akaratokat, hogy az isteni parancsolatok fegyelme igazgassa s kormányozza a kedélyeket. Épp e benső *hatás tekintetében, mely a legfontosabb, mivel rajta fordul meg az egész kérdés, tehet az egyház utolérhetetlen sokat.* Azon eszközöket ugyanis, melyeket használ, hogy a lelkekre hasson, éppen ezen célra kapta Jézus Krisztustól s így ezekben isteni erő rejlik... Egyedül ezek az eszközök tudnak a szívekig hatni s az embert rábírní, hogy a kötelesség előtt meghajoljon, szenvedélyeit fēkezze, Istent és felebarátját helyesen szeresse s minden akadályt letörjön, amely az erény útjában áll. Elég a múltnak tanulságaira hivatkozni. Kétségtelen tényeket idézünk. Az emberi társadalom a kereszténység erejéből alapjában megújult. S a megújult emberiség jobba lett, az elpusztulás végveszedelméből az életre föltámadott s akkora tökéletességre emelkedett, amilyen azelőtt nem volt s aminél nagyobb sohasem lesz. Jézus Krisztus mindeme javak forrása és végcélja. Amint tőle származtak, úgy hozzá vezetnek. Az evangélium világosságánál megismerte a világ az Ige megtestesülésének és az emberiség megváltásának nagy titkát s Jézus Krisztus, az Isten és ember élete áthatotta a népeket, az ő hitével parancsaival és törvényeivel átítatta őket. Miért is, ha van orvosság a társadalom számára, azt egyedül a keresztény élet és intézmények visszaidézésében kereshetjük. A bomladozó társadalmaknak ugyanis igen helyesen azt ajánlják, hogy ha újjá akarnak születni, térjenek vissza eredetökhöz. Mert minden társaságnak abban rejlik tökéletessége, hogy arra törjön s azt célozza, aminek kedvéért alapított, olyannyira, hogy a társadalmi életet és mozgalmakat is ugyanazon célra való törekvés szüli, mely magának a társadalomnak létet adott. Miért is az eredeti céltól eltérni annyi, mint hanyatlani, s ahhoz visszatérni annyi, mint meggyógyulni. Méltán állíthatjuk ezt az egész államról s éppoly joggal a polgárok azon osztályáról is, mely keze munkája után él s melyhez az emberek legnagyobb része tartozik.

Mik az egyház elvei a szegény ügy körül?

De ne higgyük, hogy az egyháznak gondját a lelkiélet művelése annyira lefoglalja, hogy attól a földi élet érdekeit elfelejtené. Névszerint a vagyontalanokat illetőleg arra törekszik, hogy nyomorúságos helyzetükből kiemelkedjenek s jobb sorsra tegyenek szert. S ehhez már azáltal is nem kis mértékben járul, hogy az embereket erényre oktatja és vezérli. A keresztény erkölcsök ugyanis, ahol teljesen érvényesülnek, a jólétet részben legalább megteremtik, mivel Istent, minden javak kútfejét, megengesztelik, az élet kettős veszedelmét, mely az embert gyakran a

bőség közepett is nagyon szerencsétlenné teszi, értem a telhetetlen hírvágyat s az élvezetek hajhászását, megtörik s végre arra visznek, hogy szerény ellátással beérve, a jövedelmet takarékoság által pótoljuk ki, távol mindama kicsapongástól, mely nem csekély összegeket, hanem nagy kincseket is elnyel s dúsgazdag örökségeket tesz tönkre. Ezenkívül a szegények jólétéről gondoskodik oly intézmények föllállítása által, melyeket sorsuk enyhítésére alkalmasnak ítélt, sőt e részben mindenkor annyira kitűnt, hogy még ellenségei sem vonják meg tőle dicséretüket. Az őskeresztényeknél akkora volt a felebaráti szeretet ereje, hogy a gazdagabbak gyakran kifosztották önmagukat, hogy másokon segítsenek. „Nem is volt senki szűkölködő közöttük.” (ApCsel 4,34) A diakónusokra, mint külön e célra alapított rendre, az apostolok azt a tisztelet rótták, hogy a napi jótékonykodás körül foglalkozzanak. Szent Pál apostolt az összes egyházak gondja nyomta, mégis fáradságos utakra ment, hogy a szegény keresztényeknek segítséget vigyen. Azokat a pénzeket, amelyeket a keresztények önként összeadtak, *kegyes alapok*nak nevezi Tertullian, mivel a szegények táplálására és temetésére, árva gyermekekre, aggastyánokra és hajótöröttekre fordították. (Apol. II. 39.) Így keletkezett az a vagyon, amelyet az egyház mint a szegények örökségét különös gonddal őrzött. Sőt a koldulást sem szégyellve szerzett támogatást a szegény népek. Mint a gazdagok és szegények közös anyja mindenütt nagyra növelte a szeretetet, különféle szervezeteket alapított és sok más intézményt létesített, amelyek a nyomorúságok minden fajára enyhülést és vigasztalást vittek. Manapság ugyan sokan, mint régen a pogányok, gáncsolni merik az egyház e lángoló szeretetét s állami törvények által szervezett jótékonytáborokat akarnak helyébe léptetni. De nincs sem soha emberi erő, mely pótolhatná az önfeláldozó felebaráti szeretetet. Egyedül az egyházi ez erő, mert Jézus Krisztus szentséges szívéből kívül sehon sincs forrása; márpedig távol jár Krisztustól, ki az egyháztól elszakad. . .

Nem kétséges, hogy a fontos cél érdekében minden emberi támogatást is igénybe kell venni. Mindenkinek illően ki kell vennie a részét a munkában. A világot kormányzó isteni gondviselést vegyük mintául. Látjuk, hogy a közreműködő okok összhangzatos hatásától történik minden.

Mi az állam feladata a szociális kérdés megoldásában?

Szükséges már most megfontolni, hogy a társadalmi kérdés megoldásában mily szerep jusson az államnak. Az állam közreműködése általában oly törvények s állami intézmények megteremtésére irányuljon, melyek nyomában a köz- és magánjólét fölvirágozzék. Ez ugyanis a kormányzási okosság feladata s azoknak, kik az állam élén állanak, sajátos kötelessége. Márpedig a társadalom jólétéhez leginkább hozzájárulnak: a jó erkölcsök, a családi élet tisztasága, a vallásnak s az igazságosságnak oltalma, a nyilvános terheknek mérsékelt kirovása és igazságos felosztása, az ipar és kereskedelem fölvirágoztatása, a földművelés fejlesztése s általában mindazon intézmények, melyek emelkedésével lépést tart a polgárok jóléte . . . Mindezeknek fölvirágoztatásával az államkormányok az összes társadalmi osztályokon segítenek s következőleg a szegény munkások helyzetét is javítják, mégpedig teljes joggal és a túlkapás minden árnyéka nélkül, mert az államhatalom hivatásánál fogva a közjót tartozik előmozdítani. S minél nagyobb jólét fakad az általános állami gondoskodás folytán, annál kevésbé szükséges a munkásjólétet külön utakon keresni.

Az állami beavatkozás alapja

De nem szabad szem előtt téveszteni azon alapvető igazságokat, hogy az állam mindnyájunkért van, az előkelőkért csakúgy, mint a szegényekért. A szegények ugyanis természetből fogva ugyanazon jogalapon polgárai az államnak, melyen a gazdagok, hogy ne is említsük azt, hogy éppen ők képezik minden községben a nagy többséget. Mivel pedig teljes

képtelenség a polgárok egy részéről gondoskodni, a többit pedig elhanyagolni, világosan következik, hogy az állam kötelessége kellőképpen gondoskodni a szegények ügyeiről és érdekeinek védelméről; mi, ha nem történik, megsérül az igazságosság, mely azt követeli, hogy mindenkinek megadassék a magáé ... Bölcsen mondja Szent Tamás: „amint a rész és az egész valamiképpen azonosak, úgy az, ami az egészé, valahogyan a részé is”. (II–II. Quaest. 61. a. I. ad 2.) Tehát az államkormányok sok és súlyos föladatai közt fontos szerepet játszik az a kötelesség, hogy a polgárok minden egyes osztályát az osztó igazságosság sérelme nélkül egyenlőképpen védelmezzék.

Noha az összes polgárok kivétel nélkül – ki-ki az ő tehetsége szerint – a közjó javára közreműködni tartoznak, nem lehet mindenkitől ugyanazt méltányosan elvárni. A legkülönbözőbb alkotmányú államokban is mindenkor meglesznek a polgárok közt azok a különbségek, amelyek nélkül emberi társadalmat elképzelni sem tudunk. Szükség van olyanokra, akik a közügyeket intézik: törvényt hoznak, igazságot szolgáltatnak, közigazgatnak, a hadügyet szervezik stb. Teljesen világos, hogy ezeknek fontosabb a szerepük és a nép között bizonyos elsőség illeti meg őket, mert kimondottan és kiváló módon a közjót szolgálják. Viszont a másnemű foglalkozást űzők nem ugyanabban a mértékben s nem ugyanazokban az állásokban szolgálják ugyan az állam közjovát, mégis – bár közvetve – igen jelentékenyen hozzájárulnak.

Igaz, a szociális jólétnek lényeges követelménye, hogy a benne részesülő emberek jobbakká váljanak s azért azt inkább az eredményességben kell keresnünk. Ámde a jól elrendezett államok kötelessége testi és külső javakat is nyújtani, amelyek használata az erényes élethez szükséges. (Sz. Tamás, De reg. Princip. I. c. 15.) Márpedig az ilyen javak termelésénél elsőrangú szerepe van a fizikai munkának, akár a földművelésben, akár az iparban foglalkozzék. Sőt ezen a téren a munkásoknak akkora a fontosságuk, hogy valójában az ő munkájukból származnak az államjavak. Tehát a méltányosság a munkások állami védelmét sürgeti, hogy a munka nyereségéből kellő rész jusson nekik s a munka úgy fedezze lakás, élelem, ruházat tekintetében szükségleteiket, hogy helyzetük ne legyen nyomasztó. Ebből az következik, hogy mindazt kell pártolnia az államnak, ami a munkások helyzetén bármiképp is lendít; ezen gondoskodás nemcsak hogy nem lesz kárára senkinek, hanem ellenkezőleg, mindenkinek előnyére fog válni, mivel nagyon is érdekében áll a társadalomnak, hogy azok, kiktől oly szükséges javak erednek, ne szenvedjenek ínséget...

Részletezi az állami beavatkozás alkalmait

Az állam nem nyelheti ugyan el a polgárt, sem a családot. Szabadság illeti meg úgy a polgárt, mint a családot addig a határig, amíg a közjó vagy az egyesnek joga sérelmet nem szenved. De az államhatalomnak meg kell védenie a közösséget és annak a tagjait. A közösséget, mert annak megoltalmazása a legfőbb hatalomnak természetes föladata úgy annyira, hogy a közjó oltalma nemcsak a legfőbb törvénye, hanem a létalapja is. Az egyes tagokat, mert az államkormány nem a hataloméért, hanem az alattvalókéért van, amint a természetes bölcsélet és a kereszténység egyaránt vallják. Az államhatalom az Istentől származik s mintegy az isteni fönségnek folyománya. Azért azt a jó Isten mintájára kell gyakorolni, aki az egyesekről és az egyetemességről egyaránt atyai szeretettel gondoskodik. Ha tehát akár a közjót, akár az egyesek javát kár éri vagy fenyegeti s az másként el nem hárítható vagy jóvá nem tehető, az államhatalomnak kell közbelépnie.

Márpedig a közjó és a magánjólét megköveteli, hogy béke és rend legyen, az emberek társas élete az Isten parancsai és a természet törvényei szerint igazodjék, a vallást megtartsák és gyakorolják, a magán- és közkerölcsök virágozzanak, az igazságosság érvényesüljön, senki mást büntetlenül ne bánthasson, erős és alkalmas polgárok nevelődjenek, akik az államot fenntarthatják és megvédhetik. Ha tehát megeshet, hogy a munkások lázongó magatartása s

ennek folytán a sztrájkok veszélyt jeleznének, ha a család természetes kapcsai náluk meglazulnának, ha vallásosságuk, az áhitat-gyakorlatokra való idő és alkalom elvonása miatt kárt szenvedne, ha a jó erkölcsöket a műhelyekben a két-nembeliek együttes foglalkoztatása vagy más kísértések veszélyeztetnék, ha a munkaadók a munkásokat igazságtalan terhekkel és oly kikötésekkel sanyargatnák, melyek az emberi méltósággal ellenkeznek, ha egészségüket veszélyeztetni az erőltetett, nemükkel és korukkal arányban nem álló munka: mindezen esetekben, megtartva a mérséklet határait, közbe kell lépnie a nyilvános hatalomnak s a törvényhozásnak. E határokat ugyanazon ok jelöli ki, mely a törvényhozás segítségét sürgeti, ti., hogy a törvény többre ki ne terjedjen s tovább ne menjen, mint ezt a bajok orvoslása s a veszélyek elhárítása megköveteli.

Jóllehet az államnak minden ember jogát, legyen az bárki, szentül meg kell óvnia s az igazságtalanság távoltartása és esetleg megtorlása által arról is gondoskodnia, hogy mindenki megtartsa a magáét: mégis az egyesek jogainak védelmében különösen az alsóbb osztályokra s a szegénysorsúakra kell tekintettel lennie. A gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal s így kevésbé szorulnak rá az állami oltalomra; míg a szegények, kik semmi eszközzel sem rendelkeznek érdekeik védelmére, egyedül az államra támaszkodhatnak. De itt néhány nagyfontosságú dolgot részletesen kell szemügyre vennünk. A fődolog az, hogy az állam a magántulajdont a törvények hathatós oltalmával vegye körül... S a féktelen indulatok hevében is a népet vissza kell tartani, mert ha az igazságosság a jobb sorsra való törekvést meg is engedi, a más javának elvételeit vagy a lehetetlen egyenlőség hamis jelszava alatt idegen vagyonnak lefoglalását úgy az igazságosság, mint a közjó érdeke tiltja. A munkások legnagyobb része ugyan tisztességes munkával, mások jogainak sérelme nélkül, iparkodik jobb sorsra jutni, de azért nem csekély számmal vannak, kik téves nézetekkel eltelve s újítási viszketek által izgattatva, mindenáron zavart akarnak előidézni s társaikat is erőszakoskodásokra bírni. Itt lépjen fel tehát az állam tekintélye s megfékezvén az izgatókat, távoztassa el a munkások köréből a mételyező fondorkodást s a jogos birtokosoktól a megraboltatás veszedelmét.

A sztrájk

A túlságosan hosszú vagy fárasztó munka vagy a csekélynek tartott bér nem ritkán okot szolgáltatnak a munkásoknak, hogy a munkából közmegegyezéssel kiálljanak s önkéntesen szüneteljenek. Ezen gyakori és súlyos baj államilag orvosolandó, mivel a szünetelés ezen neme nemcsak a munkaadókat és munkásokat károsítja meg, hanem a kereskedelemnek s a közjónak is ártalmára van s mivel rendszeren erőszakoskodással és zavargásokkal jár, gyakran a közbékét is veszélyeztetni... Legjobb a bajt törvényes intézkedéssel megelőzni, vagyis annak kitörését megakadályozni azoknak az okoknak megszüntetésével, amelyek miatt az urak és a munkások közt a viszálykodás támadni szokott.

Parancsolja meg az állam az ünnepi munkaszünetet

Másrészt az állam egyik-másik praktikus irányban köteles a munkások érdekeit megóvni: első helyen állnak a lélek javai. A halandó élet jó és kívánatos kincs ugyan, de nem az a végső cél, amelyre születünk. Inkább csak az út és az eszköz a lélek igaz életéhez, amelyet az igazság látása és a jónak szeretete koronáz meg. A lélek az, amely az Isten képét és hasonlatosságát viseli és annak a hatalomnak a birtokosa, amellyel az ember Isten parancsából uralkodik a természet alsóbbrendű lényein s használatba veszi az egész földet és a tenger vizeit. „Töltsétek be a földet s hajtsátok uralmatok alá és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és minden állaton, mely mozog a földön.” (Ter 1,28) Ebben az összes emberek egyenlők s nincs különbség gazdag és szegény, úr és szolga, fejedelmek és polgárok közt. „Mert ugyanazon egy

Uruk van mindnyájuknak.” (Róm 10,12) Senki sem sértheti meg büntetlenül az emberi méltóságot, amelyről az Isten maga nagy tisztelettel intézkedik, s nem akadályozhatja meg a törekvést arra a tökéletességre, amely a mennyei örök életnek megfelel. Sőt az ember nem is engedheti meg, hogy vele ebből a szempontból meg nem felelően bánjanak s lelkének rabságát nem szívelheti, mert itt nem jogokról van szó, amelyekkel az ember szabadon rendelkezik, hanem kötelességekről az Isten iránt, amelyeket szentül kell betölteni.

Ebből következik az ünnepnap munkaszünet szükségessége. De ne értse ez alatt senki a henyélést, s annál kevésbé azon tétlenséget, melyben sokan csak a tobzódásra és pazarlásra való alkalmat látnak, hanem azon pihenést, melyet a vallás megszentel. A vallás által megszentelt nyugalom elvonja az embert a mindennapi élet ügyes-bajos dolgaitól, hogy figyelmét az örökkévalóságra terelje s az Isten köteles tiszteletére serkentse... Az ünnepi munkaszünet magyarázata és oka, hogy az Isten az ószövetségben külön törvényben megparancsolta: „Emlékezzél meg róla, hogy a szombatnapot megszenteljed” (Kiv 20,8) és a maga példájával tanított rá, mikor az ember teremtése után titokzatosan megpihent: „megnyugodék a hetedik napon minden munkától, amelyet folytatott”. (Ter 2,2)

Legyen gondja a munka időtartamára

A külső javak oltalmát illetőleg az állam első feladata, kiragadni a szegény munkásokat azon kapzsi emberek zsarnoksága alól, kik telhetetlenségükben az embert élettelen jószágként nézik. Sem az igazságosság, sem az emberi érzés nem engedi a munka oly mértékű fokozását, mely a lelket eltompítja s a testet agyonsanyargatja. Valamint a természetnek, úgy a munkaképességnek is megvannak határai, melyeket nem szabad átlépni. Növeli ugyan e képességet a gyakorlat, de csak akkor, ha koronként szünetel és pihen. A napi munkánál tehát gondoskodni kell, hogy az több órára ne terjedjen, mint amennyit az erők elviselnek. Hogy pedig mennyi legyen a pihenés ideje, azt a munka természete, a helyi- és időviszonyok s a munkások testi ereje alapján kell megítélni.

A gyermek- és nőmunka

Akik köveket fejtenek, vasat és ércet ásnak, azok munkáját, mivel nehezebb s az egészségnek ártalmasabb, az idő rövidejével kell enyhíteni. Az évszakra is kell tekinteni; vannak ugyanis munkák, melyek egyik évszakban könnyen elvégezhetők, míg máskor vagy lehetetlenek vagy a legnagyobb nehézséggel járnak. Végre amit a meglett, egészséges férfiú elvégezhet, azt nem szabad nőtől vagy gyermektől követelni. Sőt éppen a gyermekeknél nagyon kell vigyázni, hogy addig ne kerüljenek a műhelybe, míg a kor testüket és szellemüket eléggé ki nem fejlesztette. A gyermekkorban zöldellő hajtásokként sarjadozó erőket a korai megfeszítés elhervasztja s így minden tanításnak és nevelésnek szárnyát szegi. – Továbbá bizonyos foglalkozások kevésbé felelnek meg a nőknek, kik elsősorban a házi munkára vannak hivatva; ezen munka nemcsak nagyban védelmezi a női nem méltóságát, hanem természeténél fogva meg is felel a gyermekek nevelésének s a család boldogságának. Általánosságban pedig az állapítandó meg, hogy a munkásoknak annyi pihenés engedendő, amennyi szükséges a munka által felhasznált erők visszaszerzésére, mert a munka által elcsigázott erőt a pihenés fogja visszaadni. Minden szerződésben tehát, melyet a munkaadók a munkásokkal kötnek, ezen föltétel, ha nincs is kitéve, alattomban értendő, hogy a munkaszünet mindkét neméről kellőleg intézkedjenek; másképpen nem is lehetne tisztességesen szerződni, mert azon kötelmek elhanyagolását, melyekkel Istennek vagy önmagunknak tartozunk, ígérni vagy követelni egyaránt tiltva van.

A munkabér megszabása

E helyen egy nagyfontosságú dolgot kell érintenünk, melynek megértése szükséges, hogy akár az egyik, akár a másik részén hiba ne essék. A munkabér ugyanis szabad megegyezés útján szokott meghatározatni s ennél fogva úgy látszik, hogy a munkátadó megadván a kikötött bért, eleget tett kötelességének és semmi egyébbel nem tartozik, az igazságosság pedig csak akkor sérülne meg, ha vagy az úr tagadná meg a meghatározott bér kifizetését, vagy pedig a munkás vonakodnék a kikötött munkát teljesíteni; ily esetekben eszerint jogos volna az állami hatalom közbenjárása, hogy kinek-kinek jogát megvédelmezze, de ezeken kívül nem.

A munkabér megszabásának bölcséleti alapja

Ez okoskodást méltányos megfontolás után nem egykönnyen s nem is egészen fogjuk helybenhagyhatni, mivel az nem minden ízében tökéletes; hiányzik belőle egy nagyfontosságú tekintet figyelembevétel. Dolgozni ugyanis annyit tesz, mint a különféle életszükségletekhez s kivált az öfenntartáshoz megkívántatott eszközök megszerzése végett munkálkodni. „Orcád veritékével eszed a kenyeredet.” (Ter 3,19) Ennél fogva az emberi munkának természetből fogva két lényeges oldala van, az egyik az, hogy *személyes*, mivel a cselekvési képesség a személyben rejlik s teljesen az illető sajátja, ki azt gyakorolja s következőleg az ő hasznára is van rendelve; a másik az, hogy *szükséges*, azon oknál fogva, hogy az embernek a munka gyümölcse szükséges az élet fönntartására, az élet fönntartását pedig maga a dolgok természete, melynek okvetetlenül kell engedelmesskednünk, követeli. Ha már most a munkát csak azon szempontból tekintjük, amennyiben az személyes, nem szenved kétséget, hogy a kézművesnek joga van a kikötött bér mértékét bármily csekélyre szabni; valamint ugyanis szabadakarattól végzi a munkát, úgy szabadakarattól meg lehet elégedve bármily csekély bérrel, sőt bér nélkül is. De egészen másképp ítélünk, ha a személyesség tekintetével összekapcsoljuk a szükségességet, melyet az előbbtől csak gondolatban lehet elválasztani, nem pedig a valóságban. Mert életben maradni, mindenkinek kötelessége s ez ellen vétetni bűn. Innét származik a jog mindahhoz, ami az élet fönntartásához szükséges, s amit a szegényeknek csak a munka által keresett bér nyújt. Ha tehát meg is engedjük, hogy a munkátadó s a munkás szabadon egyezkedjen a bér fölött: másrészt a természetjog követeli, – s e követelése fontosabb s előbbrevaló az egyezkedők szabadságánál, – hogy a munkabér elégséges legyen a kézműves tisztelt tartására. Ha a munkás szükségtől kényszerítve, vagy nagyobb baj elkerülése végett, ennél keményebb feltételekbe belenyugszik, melyekbe akarva, nem-akarva, bele kell nyugodnia, mivel azokat ura szabja eléje, akkor erőszakot szenved, mely az igazságossággal ellenkezik.

A praktikus meghatározásokat a testületek végezzék

De, hogy ezen s más hasonló ügyekben, milyenek az egyes iparágakban a munkaidő meghatározása, a munkások egészségére vonatkozó óvintézkedések, illetéktelen beavatkozás ne történjék, ami annál inkább kerülendő, minél változóbbak a dologi-, helyi-, és időköri körülmények: azért célszerűbb ezeket azon később említendő testületekre bízni vagy pedig más módot kell keresni, melyen a munkások érdekei, ha kell, az állam védelme alatt is, kellő tiszteletben tartassanak. – A józanabb munkás könnyen fog takarékosághoz szokni, ha úgy fizetik, hogy magát, nejét és gyermekeit tisztességesen elláthassa s arra fog törekedni, amire maga a természet is inti, hogy levonva a szükséges kiadásokat, valamije megmaradjon, amiből idővel egy kis vagyona szert tegyen. S ennek figyelembevétel és megfontolása nélkül nem is dönthetnők el olyan hatályos érveléssel azt a kérdést, hogy a magántulajdonjognak szentnek kell lennie. A törvényeknek azért kötelességük a magántulajdon szerzésének kedvezni és minél többet annak megszerzésére indítani. Hiszen elsőrangú előnyök származnak belőle. Először is a

javak helyes megoszlása. A társadalmi fejlődés ugyanis két osztályra bontotta a polgárokat s nagy úrt támasztott a kettő között. Egyik oldalon a hatalmasok s nagyon gazdagok pártja, amely az ipart és a kereskedelmet egészen a kezében tartja s a termelés eszközeit a saját hasznára és javára fordítja, az állami életben pedig jelentékeny hatalmat képvisel. A másik oldalon a gyöngék tömegei, elkeseredett lélekkel és a zendülésre folyton készen. Ha már most a szegény népben fölbresztjük a reményt, hogy ő is szerezhethet magántulajdont ezen a földön, akkor a két osztály lassan közeledik egymáshoz és megszűnik a kiáltó különbség a gazdagság és a nyomorúság közt... Másik következmény a föld termésének fokozása. Az emberek nagyobb szorgalmat és igyekvést tanúsítanak, ha a sajátjukon dolgozhatnak, sőt megszeretik a kezük munkájával megművelt földet, amelytől önmaguknak és öveiknek nemcsak a mindennapi kenyeret, hanem bizonyos fölösleget is remélnek. Ez a szorgalom természetesen fokozza a föld termékenységét és növeli a közvagyonot. Ebből folyik azután a harmadik nagy előny. Ahol az ember született, ahhoz a hazához ragaszkodik s a saját hazáját idegen országért soha sem cserélné el, ha a haza a megélhetéshez szükségeseket nyújtani tudná. A mondott előnyöket persze csak úgy lehet elérni, ha a magántulajdont embertelen közadókkal és közterhekkel tönkre nem teszik. A magántulajdonjogot nem az állami, hanem a természetjog adja az egyeseknek. Tehát az államhatalom nem törölheti azt el, hanem csak mérsékelheti és a közjó követelményeivel megegyeztetheti. Embertelenül és igazságtalanul cselekednék, ha közadók címén a méltányosnál többet vonna el a magánjavakból.

Mit tegyenek a munkások a szociális kérdés megoldása körül

Végül maguk a munkátadók s a munkások is sokat tehetnek oly intézmények által, melyek a szegényeket kellő segélyben részesítik, s a két osztályt egymáshoz közelebb hozzák. Ide számítandók a kölcsönös segélyezésre alakult szövetkezetek és egyéb intézkedések, melyek a munkásnak, nevének és gyermekeinek véletlen szerencsétlenség, betegség vagy halál esetében való biztosítására alakultak s végül a fiúk, leányok, ifjak és elaggottak védelmére alapított intézetek. De az első helyen állnak ezek közt a munkások szövetkezetei, melyek a többi intézményeket nagyjából úgyis magukban foglalják. A céhekben szövetkezett kézműveseknek apáink idejében sokáig igen jól ment dolguk s nemcsak nekik vált nagy előnyükre a szövetkezés, hanem nagy befolyással volt az ipar emelésére és fejlődésére is, mint ezt számtalan műemlék tanúsítja.

A szövetkezeteket a kor színvonalára kell emelni

Napjainkban a céheket s másféle szövetkezeteket az előhaladott kor megváltozott szokásai s fokozott mindennapi igényei szerint kell átalakítani. Igen dicséretes és praktikus irányzatra vall, hogy mindenféle alakulnak ily szövetkezetek, részint tisztán a munkások köréből, részint különböző osztályok tagjaiból s csak óhajtandó, hogy számuk és befolyásuk növekedjék... Bár már ismételtén szólottunk az egyesületekről, mégis kifejtjük most is a hasznosságukat, az egyesülési jogot, a szervezetüket és működésüket.

Saját erőinek elégtelensége ráhajtja az embert, hogy mások segítő erejével társuljon. A Szentírásban olvassuk: „Jobb kettőnek együtt lenni, mint egynek, mert hasznuk nagyon társaságukból. Ha egyik elesik, a másiktól fölsegíttetik. Jaj az egyedülvalónak! Mert ha elesik, nincs fölemelője”. (Préd 4,9-12) És: „A testvér, akit fölsegít testvére, olyan, mint az erős város”. (Péld 18,19) Ez a természetes hajlandóság vezeti az embert az államalkotásra, de kisebb és nem tökéletes polgári társulásokra is. Az utóbbi társaságok és az állam közt sok szempontból nagy különbség van. Az állam célja minden polgárra kiterjed, mert a célja a közjó, amelyben minden egyes polgárnak joga van részesedni. Benne az összes polgárok jogviszonyai mint köztársaságban nyerne szabályozást. Innen a köztársaság név. Viszont az államon belül

keletkező társulatok magántársulatok, mert céljuk a magánérdek, a társulat tagjainak magánjára. „Magántársulat az, amely bizonyos magánügylet végett létesült, amint például ketten vagy hárman társulnak, hogy közösen kereskedjenek.” (Szent Tamás) Ámbátor a magánegyesületek az államon belül élnek s annak mintegy tagjai, mégis az államnak nincs meg az általános és föltétlen joga az egyesületeket eltiltani. Az embernek ugyanis természetes joga magánegyesületeket létesíteni, az állam pedig a természetjog védelmére és nem elfojtására hivatott. Különbösen is az állam saját létalapjával ellenkezőt tesz, amikor a polgárok magánegyesüléseit tiltja, mert ő maga éppen úgy, mint a magántársulatok abból a természetes jogforrásból ered, hogy az emberek társaslények. Vannak okok, amelyek miatt bizonyos magánegyesületek ellen jogosan föllépnek a törvények, például ha intézményesen olyan célt szolgálnak, amely az erkölcsiséggel, az igazságossággal vagy az állam biztonságával nyíltan ellenkezik. Ilyen okokból az államhatalom az egyesületek létesülését is megakadályozhatja, vagy a főnnállókát föloszthatja. Azonban nagy óvatosságra van szükség, hogy a polgárok jogait ne sértse s a közérdek ürügye alatt helytelenséget ne kövessen el. Mert az állami törvényeknek csak annyiban tartozunk engedelmességgel, amennyiben a józan ésszel és az Isten örök törvényével megegyeztetethetők.

Gondolunk itt azokra a társulatokra, testületekre és szerzetekre, amelyeket a hivatalos egyház vagy a hívek jámbor buzgósága alapított, mégpedig a történelem tanúsága szerint az emberiségnek igen nagy javára. Ezek a társulatok tisztán észjogi szempontból tisztességes célból és a természetjog alapján létesültek. A valláshoz való viszonyukban pedig csak az egyháznak vannak alávetve. Tehát az államhatalom nem igényelhet rájuk befolyást s nem ragadhatja magához azok kormányzását. Inkább kötelessége volna őket tisztelettel elismerni, megóvni és netáni igazságtalanságok ellen megvédeni. Sajnos, egészen mást tapasztalunk – különösen napjainkban. Sok helyen az állam többszörös igazságtalanságot követett el a vallásos társulatok ellen: polgári törvényekkel zaklatta, jogi személyiségüktől megfosztotta, vagyonukat elrabolta. Pedig e vagyonokra joga volt az egyháznak, a társulatok tagjainak, a jámbor alapítóknak és azoknak, akiknek javát szolgálták. Nem tehetjük, hogy ezeket az annyira jogtalan és kártékony fosztogatásokat nyilvánosan föl ne panaszoljuk. Annál is inkább, mert amikor a békés és minden irányban jótékony katolikus társulatokat betiltják, ugyanakkor a törvények megengedik a szabad társulást s korlátlan szabadságot nyújtanak a vallásellenes és az államveszélyes egyesüléseknek is.

Manapság igen sok a különféle egyesület, különösen a munkásszakszervezet; sokkal több, mint valaha volt.

A szövetkezeteket vallásos szellemben kell vezetni

Hogy sok ezek közül honnan veszi eredetét, mit akar s mily utakon jár, azzal e helyen nem foglalkozunk; de elterjedt nézet, mit számos tény igazol, hogy azokat többnyire titkos szereplők vezetik és pedig oly irányban, mely sem a kereszténységgel, sem az állam üdvével meg nem egyezik, oda törekedvén, hogy az egész termelést hatalmukba kerítsék s azokat, kik velük szövetkezni nem akarnak, anyagilag tönkretegyék. – Ily körülmények közt a keresztény munkások csak kettő közt választhatnak: vagy belépni oly társulatokba, melyek vallásos meggyőződésüket veszélyeztetik, vagy pedig maguk közt társulatokat alakítani s erőiket azon célból egyesíteni, hogy magukat amaz igazságtalan és túrhetetlen erőszakoskodás ellen megvédjék. S hogy e kettő közül az utóbbi választandó, afölött kétség nem lehet azok közt, kik az ember legfőbb javait a végső veszedelemnek kitenni nem akarják.

Dicséri a keresztény szocialistákat

Kiváló dicséret illeti azokat közülünk, kik helyesen fogván föl korunk igényeit, azt tanulmányozzák és megkísérik, miképpen lehetne tisztességes úton a szegényeket jobb sorsra juttatni? Elvállalván védelmüket, családi s egyéni jólétük emelésén fáradoznak; méltányos alapokra igyekeznek fektetni a munkásoknak a gazdagokhoz való viszonyát, s mindkét részben táplálni és erősíteni iparkodnak a kötelességérzetet s az evangélium parancsolatai iránt való engedelmisséget, mely parancsolatok az embert a mértékletlenségtől s élvezetvágytól visszatartják, minden túlzást tiltanak s az emberek és viszonyok legnagyobb különbözősége mellett is, a társadalom összhangját létesítik. Sok kiváló ember fáradozik ezen a téren. Összejöveleteket tartanak, tanácskoznak, vállvetve dolgoznak, a legjobb orvosszerek után kutatnak. Mások ismét a különböző szakmájú munkásokat megfelelő szervezetekbe tömörítik, segítik őket tanáccsal és tettel, tisztességes és jövedelmező munkát keresnek nekik.

A püspökök buzdítják és támogatják a világi és a szerzetes papokat, akik az ő tekintélyük és irányításuk alatt a munkásegyletekben a lelkek megnemesítésén és művelésén dolgoznak. Akadnak végül gazdag katolikusok, akik a bérmunkások önkéntes társai lesznek, hatalmas pénzáldozatokkal munkásegyleteket alapítanak és fenntartanak. Ezek segítségével a munkásoknak lehetővé válik, hogy nemcsak pillanatnyi előnyöket vívhatnak ki, hanem szilárd alapot nyernek aggkori nyugalomuk tisztességes biztosítására is. Fölsőleges hangsúlyozunk, hogy ez a sokágú és buzgó munkásság mennyit használ a közjónak. Nagy bizakodással nézünk a jövőbe, ha az ilyen egyesületek folyton jobban terjednek és bölcs vezetés mellett fejlődnek. Az állam tartsa kötelességének az ilyen szervezeteket támogatni, mert polgárai teljes joggal egyesülnek bennük, de ne avatkozzék be belső életükbe, mert életerejük a sajátos szervezetüktől függ és külső beavatkozások folytán könnyen veszendőbe megy. Alapos megfontolásra és szigorú alkotmányosságra van szükség, hogy az egységes szellemet és egységes irányt biztosíthassuk. S ha van a polgároknak egyesülési szabadságuk – amint hogy van – akkor megilleti őket az a jog is, hogy egyesületeiknek olyan szervezetet és alapszabályokat adjanak, amelyek céljaik megvalósítására alkalmasak. Lehetetlen a szervezetet az aprólékos részletekig általánosságban előírni. Függ az a néplélektől, a tapasztalati eredményektől, a munka nemétől és a kereset lehetőségétől, a gazdasági viszonyoktól, más tárgyi és időköri körülményektől, amelyeket mind számításba kell venni. Legfőbb célul a következő alapelveket kell kitűzni: Úgy kell szervezni és vezetni a munkásegyleteket, hogy a legjobban és a legtökéletesebben szolgálják a munkások érdekeit, vagyis az egyes munkások testi, lelki és gazdasági boldogulását.

Világos, hogy elsősorban a vallás-erkölcsi tökéletesedésre kell tekintettel lenni s a társulatokat főképpen ez alapon szervezni. E nélkül ugyanis más irányban fejlődnének s azon társulatoknál, melyek a vallással nem törődnek, nem sokkal lennének jobbak ... Végeredményben mit használna a munkásnak, ha a szervezetek folytán anyagi előnyhöz jutna ugyan, de a lelkének szükségletei elhanyagolva maradnának és örök üdvössége veszélybe jutna?

„Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja? Vagy mit adhat az ember cserébe lelkéért?” (Mt 16,26) Krisztus Urunk ebben jelöli meg a keresztény ember jellemvonását, amely megkülönbözteti őt a pogánytól: „mindezt a pogányok is keresik ... Keressétek azért először az Isten országát és az ő igazságát és ezek mind hozzáadottnak nektek”. (Mt 6,32-33)

Tehát az egyesületi munka Istenből induljon ki s a vallásos továbbképzésnek kiváló fontosságot tulajdonítson, hogy minden tag Isten iránt való kötelességeit jól megismerje, ti. mit kell hinnie, az örök élettől remélnie és miképpen kell egész élettevékenységét arra irányoznia. Különös gonddal meg kell erősíteni a tagokat a divatos tévedések és az erkölcsi romlás különféle veszedelmei ellen, az istentiszteletben való részvételre és az ájtatossági

gyakorlatokra, különösen az egyházi ünnepek megtartására rászoktatni. Tanulja meg a munkás a mi közös anyánkat, az egyházat becsülni és szeretni, parancsait követni, szentségeivel élni, amelyeket az Isten eszközökül adott bűneink lemosása és a tökéletes lelki élet megalapozása céljából.

Praktikus tanácsok az egyesületek kormányzására; testületi, egyesületi bíróságok

Ha a társadalmi törvényeket a hit szilárd alapjára építjük, akkor mód nyílik a társadalom tagjainak viszonyait helyesen elrendezni, a békés egyetértést és a boldogulást biztosítani. A társulati tisztségek, hivatalok a közjóra való tekintettel töltendőek be, mégpedig úgy, hogy a tagok különfélesége ne csorbítsa az egyetértést. Miért is szükséges a kötelességeket okosan felosztani és világosan meghatározni, hogy senki jogtalanságot ne szenvedjen. A közös vagyon tisztán kezeltesse, hogy az egyesek szüksége határozhassa meg az adandó segély mértékét; az urak jogai és kötelességei a munkások jogaival és kötelességeivel kellő összhangba hozandók. Ha valaki az egyik osztályból bármi által is károsítva érzi magát, mi sem kívánatosabb, mint hogy legyenek ugyanazon testületből okos és feddhetetlen férfiak, kiknek ítéletére a társulati szabályok a vitás ügyek elintézését bízzák. Arra is nagyon kell vigyázni, hogy a kézműves munkában hiányt sohase szenvedjen s a munka után annyi bér járjon, hogy magát necsak a munkaközben előforduló balesetek idejére, hanem betegség, aggkor s bármily szerencsétlenség esetére biztosíthassa.

Ezek a törvények, ha jóakarattal léptetnek életbe, a szegények jólétéről és üdvéről eléggé gondoskodnak, sőt a katolikusok szövetkezetei nem csekély befolyással lesznek az állami jólét emelésére.

A múltnak tanulságai alátámasztják ezt a reményünket. Egyik korszak követi a másikat az emberiség történetében. De az események csodálatos hasonlatosságot mutatnak, mert ugyanaz a gondviselő Isten vezeti és irányítja az összes korszakokat arra a közös célra, amelyet már az ember teremtésekor kiszabott.

Mint tudjuk, az őskeresztényeknek szemükre vetették, hogy leginkább szegény emberek és bérmunkások alkotják az egyházat. És vagyon meg hatalmi eszközök nélkül mégis sikerült a gazdagoknak csatlakozását és a hatalmasoknak támogatását megnyerni. Látták az emberek szorgalmukat, munkásságukat, békés szellemüket, igazságérzetüket és mindenekelőtt példás testvéri szeretetüket. Erkölcsi életük fényében lassankint eltűntek az előítéletek, elnémult a rosszakaratú rágalom s a megrögzött régi babonák lépésről-lépésre utat engedtek a keresztény igazságnak.

Manapság a munkáskérdés a kor égető kérdése. Az államok sorsa függ tőle, jól oldjuk-e meg ezt a kérdést, vagy rosszul. A helyes megoldás kulcsa a keresztény munkások kezében van, ha bölcs vezetők irányítása mellett egyesülnek és azt az utat járják, amelyre elődeik léptek önmaguk és az egész emberi társadalom javára. Nagy ugyan az előítéletek és a szenvedélyek hatalma. Ámde akikben a rosszakarat még nem ölte ki teljesen az érzéket a jó iránt, azok végre is mindnyájan rokonérzéssel fordulnak ama munkások felé, akiknek szorgalmát és mérsékletét tapasztalták, akik az igazságosságot a kapzsiságnál többre becsülik és kötelességeiket minden körülmények közt hűen teljesítik. Sőt a keresztény munkások még azt is elérhetik, hogy a megtérés és a boldogulás útját munkástestvéreik ama részének is megmutatják, amely a keresztény vallást megveti és a keresztény erkölcsöktől távolálló életet él. Ezeknek ugyanis eléggé gyakran van alkalmuk reményeikben és tanaikban csalódni. Fájdalmasan érzik a méltatlan bánásmódot nyereségre éhes munkaadók részéről, akik előtt annyit érnek, amennyi hasznot hajtanak a munkájukkal. Viszont a munkásszervezetekben, amelyekhez csatlakoztak, testvéri szeretet helyett egyenletlenséget tapasztalnak, ami a lelkiismeretlen és vallástalan szegénység állandó kísérője. Tört lélekkel, megcsigázott testtel sokan áhítják a szabadulást az embertelen rabszolgaságból. De álszégyenből és a nyomortól való félelemből cselekedni nem

mernek. Ilyenek számára a menekülés biztos révpartja a katolikus munkásszervezet, amely a kételkedőket és csalódottakat szeretettel fölkarolja, nehézségeiket megoldja és nekik védelmet biztosít.

Tisztelendő Testvérek! Megmutattuk nektek, hogy ennek az igen nehéz kérdésnek megoldásában kiknek és mily irányelvek szerint kell dolgozniok.

Mindenki lásson azonnal a munkához, mert a baj folyton súlyosbodik s gyógyítása még nehezebb lesz, mint amilyen ma. Az államkormányok állítsák a törvényhozást és a közigazgatást ennek a kérdésnek a szolgálatába. A birtokosok és munkaadók gondoljanak kötelességeikre. A vagyontalan munkások egyesítsék erőiket, mert az ő javukról van szó. S mivel – mint már kezdetben mondtuk – egyedül a keresztény vallás tudja a bajt a gyökerénél megfogni, törekedjenek valamennyien a keresztény erkölcsök felújítására, amelyek nélkül az emberi bölcsesség minden eszközei elégtelenek.

Az egyház soha és sehol sem tagadja meg segítségét s annál többet használhat, minél korlátlanabb a cselekvési szabadsága. Fontolják meg ezt különösen az államkormányok.

A papok feszítsék meg erejüket s ti – Tisztelendő Testvérek – járjatok elől tanácscsal és jópéldával, hogy az evangélium életigazságait minden társadalmi osztálynak hirdessék, minden eszközzel a népek javáért dolgozzanak s különösen igyekezzenek önmagukban és másokban – a magas- és alacsony rangúakban egyaránt – az erények királynőjét – a szeretetet éleszteni. A kívánt megoldást ugyanis leginkább a szeretet bőséges kiáradásától várhatjuk, – annak a keresztény szeretetnek áramlásától, amely az evangélium egész foglalata, amely mindig a mások javát keresi s a legbiztosabb orvosság a világ kevélysége és féktelen önzése ellen. Szent Pál megmutatja ennek az isteni erénynek főséges arculatát: „A szeretet türelmes, nyájas... nem keresi a magáét ... mindent eltűr, mindent elvisel”. (1Kor 13,4-7)

A mennyei kegyelmek zálogául és jóindulatunk tanúságául nektek – Tisztelendő Testvérek – papságotoknak és híveiteknek az Úrban szeretettel adjuk apostoli áldásunkat.

Kelt Rómában Szent Péternél, 1891. május hó 15-én, pápaságunk tizennegyedik évében.

XIII. LEÓ